

**АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПАРАДОКСАЛЬНОСТІ В ОБРАЗНОМУ
ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ**

У статті з позиції антропоцентричної лінгвістики, когнітивної поетики та лінгвістичної аксіології поетичний дискурс розглядається як **аксіологічна система**, що є складноструктурованим та багатокомпонентним утворенням і містить різноманітні конфігурації та формати переживання аксіологічних пріоритетів тієї чи тієї культури. Проведено аналіз засобів актуалізації парадоксальності в образному просторі сучасної американської поезії з акцентом на його аксіологічній складовій.

Ключові слова: антропоцентрична лінгвістика, когнітивна поетика, лінгвістична аксіологія, дискурс, пріоритет.

In the article poetic discourse is viewed as axiological system that is a complicated and multifaceted construal, containing various configurations and formats of experiencing axiological priorities of this or that culture in the light of anthropological linguistics, cognitive poetics and linguistic axiology. The analysis of the means of paradoxicality actualization in the imagery space of Modern American poetry has been carried out emphasizing its axiological component.

Key words: anthropological linguistics, cognitive poetics, linguistic axiology, discourse, priority.

Серед основних векторів мовознавчих досліджень наприкінці ХХ століття виокремлюється антропоцентризм [5, с. 207], що виявляється у двох іпостасях, а саме: 1) епістемологічній, коли людина тлумачиться як точка відліку, що залучена до дослідження, визначаючи його напрям, специфіку обраного ракурсу і кінцеві цілі [там само, с. 212], та 2) онтологічній, що відбиває присутність людини як формувального чинника у мові, тексті, дискурсі [там само, с. 214]. Розширюючи межі визначеного напрямку та аналізуючи розвиток антропоцентричної думки на початку ХХІ століття, О.П. Воробйова визначає її розгалуженість на *антиантропоцентризм*, що відбивається в екологізації мовної і текстової онтології, та *неоантропоцентризм*, що виявляється у технологізації емпіричного матеріалу і методики дослідження, а також у перенесенні дослідницького акценту на енергійні аспекти мови, тексту, дискурсу, мовної особистості тощо [3].

Крім того, виокремлюється галузь антропоцентрична лінгвістика (термін Р.М.Рахліної), вихідним положенням якої є розгляд мови не як «системи в самій собі та для самої себе», а в зв'язку з людиною, що бере активну участь у процесах пізнання та мовленнєвої діяльності. В контексті нашої статті антропоцентричний фокус дослідження полягає у спрямованості аналізу в тому числі на розгляд мовної особистості (поета/читача) як суб'єкта мовленнєвої діяльності в межах дискурсивного простору поетичного тексту (в термінах Чумак-Жунь І. І.). Зазначені положення визначають **актуальність** статті.

З огляду на **предмет** дослідження, а саме, аксіологічну специфіку парадоксальності в мультимодальному просторі англійської поезії, зазначимо, що постає питання висвітлення будь-яких категорій крізь призму аксіології, оскільки вважається, що єдиним реальним світом людини є ціннісний, який кристалізується в зазорі оцінювання, розщеплення буття на реальне та вигадане [4, с.4].

Метою **статті** є виявлення аксіологічних особливостей парадоксальності в образному просторі англійської поезії. Поставлена мета передбачає розв'язання низки

завдань, головними з яких є 1) висвітлення поняття аксіології в розрізі категорії парадоксальності, що актуалізується в образному просторі поетичного дискурсу взагалі та тексту зокрема; 2) окреслити поняття образного простору поетичного тексту та 3) виявити параметри визначення парадоксальних оцінних смислів.

З одного боку, поетичний текст є, перш за все, вмістилищем словесних поетичних образів, через які відбувається опредметнення основної естетичної функції поетичного тексту, а саме – слугувати емоційному задоволенню читача [10, с. 195]. З іншого боку, у сучасній лінгвістичній парадигмі наголошується на лейбніцевській концепції інтерпретації просторового аспекту тексту, а саме останньому не стільки як вмістилищі речей (образів), скільки універсальною силою, яка забезпечує організацію елементів, що його утворюють. Іншими словами, видається можливим розгляд засобів опредметнення категорії парадоксальності в поетично-образному просторі в їх взаємодії, а саме в динамічному процесі семіозису, що охоплює адресанта (автора), адресата (читача або критика) та зазначені засоби зокрема. Образні зв'язки, що простежуються між прийомами актуалізації парадоксальності в віршованих творах, тлумачаться як „гойдання” між **позитивом** та **негативом**, „ствердженням” чи „запереченням” [8, с. 102], тобто позитивною або негативною оцінкою явищ, предметів, об'єктів тощо, що піддаються парадоксальному осмисленню. Образ як такий, і розглядається як парадокс, протиріччя, він завжди випромінює множинність смислів (там само). Ядром вербального втілення парадоксальності в поетичному тексті вважатимемо *парадоксему*, переферійні полюси якої коливаються між парадоксею та ендоксею (тотожністю-антиномією, альтернативою-визначеністю тощо).

До того ж, дискурсивний простір загалом та простір поетичного дискурсу зокрема тлумачиться як **аксіологічна система**, що є складноструктурованим та багатокомпонентним утворенням і містить різноманітні конфігурації та формати переживання аксіологічних пріоритетів тієї чи тієї культури [8, с. 58]. Виокремлюється низка параметрів, що є підґрунтям формування такої системи, а саме:

- ступінь розробленості ціннісних смислів, що включені в аксіологічну систему поетичного дискурсивного простору;
- місце ціннісного смислу в структурі ціннісного знання;
- смислова ємність мовленнєвих маркерів аксіологічних категорій.

Способом визначення та вимірювання ціннісного смислу є етносеміометрія – евристична процедура, що полягає в інтерпретації аксіологічних смислів, які породжуються мовною особистістю в процесі конструювання дискурсивного простору [там само].

Визнання парадоксального словесного поетичного образу триединою сутністю, що інкорпорує у собі три іпостасі передконцептуальну, концептуальну та вербальну (за Л.І. Белеховою), зумовлює таку його структуру:

Передконцептуальна іпостась є передкатегоріальною структурою, що скеровує матеріальне формування образу в поетичному тексті через осмислення базових концептів та архетипів, які є його підґрунтям та джерелом глибинного смислу [1, с. 194].

Концептуальна іпостась парадоксального поетичного образу розглядається нами як конфігурація ієрархічно структурованих концептуальних схем. На додаток, вона зумовлена особливостями еволюції парадоксального поетичного мислення в той чи інший період культурно-історичного розвитку людства. В результаті аналізу образного простору сучасної американської поезії нами було виявлено, що парадоксальна думка втілюється у віршованих творах переважно через взаємодію таких образних засобів: *оксюморон*, *іронія*, *антитеза*, *гротеск*, *катахреза*, *каламбур* та *зевгма*. Домінувальною серед концептуальних схем є концептуальний оксюморон, який тлумачиться як спосіб осмислення предметів, подій або явищ реального й уявного світів через протиставлення їхніх **аксіологічно** навантажених ознак. Він виступає родовим тропом, або певним над тропом, родовий фон якого розуміється як вияв первинної естетичної свідомості, що його

створює [9, с. 3]. Саме його сутність зумовлена урахуванням специфіки культурної традиції, якою він породжується [там само, с. 7-8]. Цей контрастивний троп тонко реагує на зміни не лише основних норм, але і їх нюансів, впливаючи тим самим на еволюцію та створення всіх інших парадоксальних образних засобів.

Вербальна сторона – це словесне оформлення вищезазначених схем у тканині поетичного тексту. Таким чином, розкриваючи лінгвокогнітивні механізми формування засобів актуалізації парадоксального словесного поетичного образу, ми беремо до уваги їх обидві іпостасі. Крім того, втілення парадоксального мислення відбувається за допомогою когнітивного механізму **контрастивного мапування** [1, с. 179]. Останнє є проектуванням онтологічних ознак однієї складової на протилежні онтологічні ознаки іншої [там само].

Компонентний і концептуальний аналіз образних засобів, у яких відбувається актуалізація парадоксального поетичного мислення, в поетичному образному просторі з акцентом на його аксіологічну складову, складається з таких етапів:

- виокремлення контрастивних тропів і фігур;
- визначення семантичної структури номінативних одиниць, що складають контрастивний образний засіб;
- уточнення денотативного, конотативного та сигніфікативного значення лексичних одиниць, які складають контрастивні стилістичні засоби;
- виявлення спільних рис, що дає змогу підвести різні лексичні одиниці під певну концептуальну групу.

У межах концептуального поля парадоксальності, що структурується концептуальними одиницями різного рівня складності та абстракції, концептами, концептуальними доменами та концептосферами, чи то **позитивній**, чи то **негативній**, чи то **нейтральній** оцінці піддаються такі концептосфери: переважна більшість прикладів контрастивних тропів і фігур, відноситься до концептосфери **ЛЮДИНА** (254 випадки – 42,4%), цей факт не є дивним, оскільки концептуальна картина світу поезії модернізму є системою уявлень про світ, побудовану за принципом антропоцентризму [2, с. 485], тобто зображення світу відбувається у термінах людини. В концептосфері **ЛЮДИНА** входять такі домени та концепти, що були вилучені в результаті аналізу віршованих творів сучасної американської поезії, а саме **СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ**. Так, наприклад, контрастивний стилістичний прийом, виражений поетичним оксюмороном *blow king to beggar* (cumings MP) – *зроби з короля жебрака*, визначаємо, що номінативними одиницями, які містяться в наведеному оксюмороні є *king* та *beggar*. Задля виявлення концептосфери, домену та концептів, якими структурується концептуальний оксюморон, виокремлюємо спільні риси лексичних одиниць *king* та *beggar*, або, іншими словами, мовні складники (вербальна сторона) контрастивного тропу, на основі яких їх можна підвести під певну концептуальну групу. Отже, інформація, що з ними асоціюється:

<i>king</i>	<i>beggar</i>
1. людина	1. людина
2. високий статус у суспільстві	2. низький статус у суспільстві
3. заможність	3. злидні
4. влада	4. безвладдя
5. позитивна оцінка соціального статусу	5. негативна оцінка соціального статусу

За допомогою аналізу контексту вживання такого оксюморона ми встановлюємо, які з рис є найбільш значущими – *зробити з короля жебрака* означає позбавити його влади, отже, робимо висновок, що загальним фоном характеристизації оксюморону *blow king to beggar* є **ЛЮДИНА**, доменом стає **СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС**, а концептами **ВЛАДА vs. БЕЗВЛАДДЯ** У поетичних творах модернізму стає можливим контрадикторне осмислення таких концептів, тобто можна сказати *убогий* або *безвладний король*, де відбувається перетворення високої позитивної оцінки соціального статусу людини на низьку негативну.

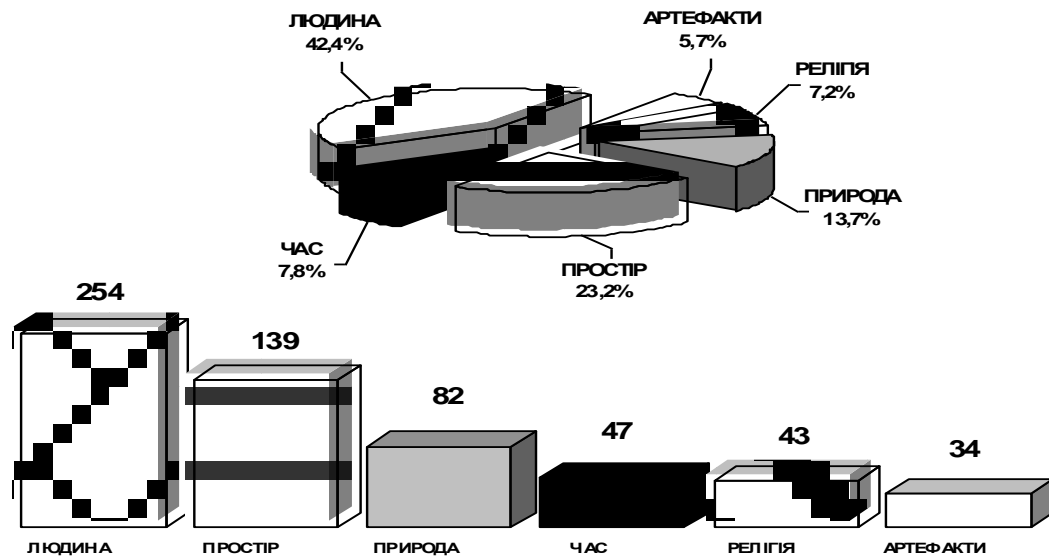
Наступним прикладом контрастивного стилістичного прийому є *though dull were all that we taste as bright* (cumplings AAP) – *хоча тупими були всі, кого вважаємо розумними*. Сутності цього образного засобу входять до концептів РОЗУМ vs. ДУРІСТЬ, що є складниками домену РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. Поняття розуму корелює з поняттям світла, що укорінене у свідомості людини завдяки вислову *світла голова*, а дурість співвідноситься з поняттям темряви, неучення. Слово *bright* означає щось яскраве, світле та розумне, а *dull* – тупе, сумне, нудне. Значенням цього оксюморонного виразу є те, що людина часом помиляється в оцінці оточуючих і може сприймати людину зовсім не такою, якою вона виявляється насправді.

Домен ПОЧУТТІВ і концепти СЕРЦЕ vs. РОЗУМ: *blow soul to mind* (cumplings MP) – *зроби з душі розум*. Сутностями концептів є поняття *soul* та *mind*, що виявляються опозицією, яка відображає наївно-мовні уявлення про внутрішній світ людини [2, с. 525]. Душа в наївно-мовному уявленні сприймається як певний незримий орган, що знаходиться в області груді й відповідає за внутрішній світ людини. Те, що нами було вилучено саме концепти СЕРЦЯ й РОЗУМУ, а не ДУШІ й РОЗУМУ пояснюється тим фактом, що нематеріальна душа є подібною до такого матеріального органу як серце, котре в свою чергу є одночасно органом кровообігу, почуттів і сприйняття неявних фактів. Значенням оксюморонного словесного поетичного образу *blow soul to mind* стає що в деяких випадках необхідно вгамувати свої емоції і включити свій розум задля прийняття рішення або вирішення певної проблеми. Тобто, в більшості ситуацій задля прийняття позитивного, правильного рішення, необхідним стає включення холодного розрахунку.

Домен СМАКУ: *bitter all utterly things sweet* (Pound MAP, 412) – *гірчить все надзвичайно солодке*. Сутності *bitter* та *sweet* входять до полярних концептів НЕПРИЄМНИЙ СМАК vs. ПРИЄМНИЙ СМАК, що інтерпретуємо як негативну оцінку, ставлення до занадто вже істинних речей.

Концептосфера РЕЛІГІЯ (43 випадки – 7,2%): домени: МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ, БОГ, концепти – САКРАЛЬНЕ vs. ПРОФАННЕ: *Boobs are holy* – *Дурні є святими*; ПЕКЛО vs. РАЙ. Наприклад, *if dirt was cleanly* (cumplings MAP, 542) – *якщо б бруд перетворився на чистоту*. Вербалізовані знаки цього контрастивного стилістичного прийому підводяться під протилежні концепти СВІТЛО vs. ТЕМРЯВА, що входять до домену МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ. У семантичних складниках наведеного контрастивного образного засобу семи світла і темряви є “тихими” [6, с. 296-297], тобто прихованими, що вилучаються завдяки аналізу. Брудне, як правило асоціюється з темним, нечистим, непрозорим, негативним, а чисте – зі світлим, прозорим і позитивним.

У **результаті** проведеного аналізу образного простору сучасної американської поезії нами було виявлено, що основними доменами, які структурують образний простір парадоксальності з фокусом на аксіологічному компоненті є такі: ЛЮДИНА, ПРОСТІР, ПРИРОДА, ЧАС, РЕЛІГІЯ та АРТЕФАКТИ. Відсоткове та кількісне співвідношення виявлених концептосфер, представлено у вигляді наступної діаграми:

Мал. 1. Діаграма кількісного та відсоткового співвідношення концептосфер поля парадоксальності в американській сучасній поезії.

Наведена діаграма підтверджує атропоцентричний принцип у зображенні художньої картини світу в парадоксальному ракурсі через різнополюсну оцінку. Людина є не тільки підставою для проведення аналогії або асоціації, а також виявляється об'єктом парадоксального осмислення. Природа й простір, ось де після себе людина шукає парадоксів. Непорушними залишаються й парадокси часу і релігії. Проте артефакти не забезпечують сприятливого ґрунту для контрадикторного осмислення явищ та об'єктів оточуючого світу.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо розгляд аксіологічного вектору парадоксальності з виходом у площини мультимодальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04 / Л. І. Белехова. – К.: КНЛУ, 2002. – 476 с.
2. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Национальная специфика языковой картины мира // Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. – С. 481-541.
3. Воробйова О.П. Лінгвістика 2012: шляхи, які ми обираємо / О. П. Воробйова // тези міжнародної науково-практична конференція "Україна і світ: діалог мов та культур" – у друці.
4. Ильин В.В. Аксиология / В.В. Ильин – М.: Изд-во МГУ, 2005. – 216 с.
5. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) // Язык и наука конца 20 века: [под ред. акад. Ю.С. Степанова]. – М., 1995. – С. 144–238.
6. Левин Ю.И. Структура русской метафоры // Ученые записки Тартуского гос. Ун-та. Труды по знак. Системам. – Вып. 181. – Тарту, 1965. С. 293-299.
7. Маслова В.А. Введение в лингвокультурологию. – М.: Наследие, 1997. – 206 с.
8. Серебренникова Е.Ф., Плотникова С. Н., Антипов Н.П. Лингвистика и аксиология. Этносемиотрия ценностных смыслов / Е.Ф. Серебренникова, С. Н. Плотникова, Н.П. Антипов. – Москва: Тезаурус, 2011. – 352 с.
9. Шестакова Е.Г. Оксюморон як категорія поетики (на матеріалі російської поезії XIX – першої треті XX століть): Автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.01.06. – Дніпропетровськ, 1999. – 24 с.

10. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика: Пер. с англ. // Структурализм: “за” и “против”. – М.: Прогресс, 1975. – С. 193-230.
11. ААР – Academy of American Poets. – 1997 – 2004. – <http://www.poets.org/poems/poems.cfm?prmID=1393>.